

فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۶، شماره پیاپی ۲۳، پاییز ۱۳۹۵

شاپای چاپی: ۶۷۳۵-۲۲۵۱ - شاپای الکترونیکی: ۷۰۵۱-۲۴۲۳

<http://jzpm.miau.ac.ir>

ارزیابی عملکرد کلانشهرها در فرآیند جهانی شدن اقتصاد (مطالعه تطبیقی تهران و استانبول)

جمیله توکلی نیا: استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
بتول مجیدی خامنه^۱: استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
سعید ضرغامی: کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

دریافت: ۱۳۹۴/۳/۱ صص ۸۹-۹۸ پذیرش: ۱۳۹۴/۶/۲۰

چکیده

فرآیند جهانی شدن اقتصاد، ادغام اقتصاد ملی در اقتصاد جهانی است. جهت ادغام در این فرآیند جهانی نیاز به زیرساخت‌ها، ظرفیت‌ها و توانمندی‌های متناسب می‌باشد. در این رابطه کلانشهرهای کشورهای در حال توسعه با داشتن این شرایط به نوعی دروازه ورود کشورها به فرآیند جهانی شدن به شمار می‌روند. لذا بیان جایگاه کلانشهرها و بررسی عملکرد آنها در اقتصاد جهانی حائز اهمیت می‌باشد. بدین منظور پژوهش حاضر به مقایسه دو کلانشهر تهران و استانبول بر اساس شاخص‌های جهانی شدن اقتصاد از نظر مؤسسه‌ها و سازمان‌های مختلف می‌پردازد و در این راستا سعی در ارزیابی عملکرد دو کلانشهر در اقتصاد جهانی دارد. روش تحقیق توصیفی - تحلیلی است. جهت مقایسه شاخص‌ها ابتدا به تحلیل زمینه‌ها و نقاط ضعف و قوت این دو کلانشهر و سیاست‌های تأثیرگذار در این زمینه در ارتباط با متغیرهای پژوهش پرداخته و سپس آزمون T دو نمونه‌ای مستقل جهت بررسی عملکرد این دو کلانشهر به کار گرفته شده است. نتیجه نشان می‌دهد که بیشترین میزان اختلاف به ترتیب مربوط به شاخص تعداد شرکت‌های خارجی (با مقدار T ، ۲۷/۶۳۳-)، واردات (با مقدار T ، ۱۰/۳۰۱-)، صادرات (با مقدار T ، ۷/۴۳۵-)، عملکرد شبکه ارتباطی هوایی (با مقدار T ، ۷/۰۳۹-)، میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (با مقدار T ، ۴/۲۷۶-) و کمترین اختلاف مربوط به ضریب نفوذ اینترنت (با مقدار T ، ۲،۵-) است. با توجه به بررسی شاخص‌ها از لحاظ توصیفی، تحلیلی و استنباطی نتایج این پژوهش گویای آن است که در تمامی شاخص‌های جهانی شدن اقتصاد، عملکرد استانبول از تهران قوی‌تر بوده و بطور کلی در این زمینه استانبول از تهران موفق‌تر عمل کرده است.

واژه‌های کلیدی: جهانی شدن اقتصاد، عملکرد کلانشهرها، شاخص‌های جهانی، تهران، استانبول.

^۱ نویسنده مسئول: Majidikh@yahoo.com، ۰۹۱۲۲۱۹۳۱۵۵

بیان مسأله:

جهانی شدن اقتصاد شرایطی را برای شهرها به وجود آورده است که در پیوند با شبکه‌ها وارد عرصه فضایی جریان‌ها شوند و جایگاه اقتصادی برای خود کسب کنند. این جایگاه می‌تواند وزن و اهمیت شهرها را در اقتصاد جهانی تعیین کند (Ghoorchi and Maliki, 2010: 163). کلانشهرهای کشورهای در حال توسعه در مقایسه با سایر شهرها، به دلیل داشتن امکانات بیشتر از جمله تمرکز مدیریت، بهره‌برداری از فناوری‌های نوین، وجود نیروهای تحصیل کرده و متخصص، زیرساخت‌های مناسب، تجمع و تمرکز سرمایه و وجود کادر برتر مدیریتی از ظرفیت بیشتری برای پذیرش عملکردهای اقتصادی و فرآیندهای جهانی شدن برخوردار هستند. بنابراین تهران نیز همانند سایر کلانشهرها واجد شرایط لازم می‌باشد. تولید ناخالص داخلی تهران نسبت به کشور از سال ۲۰۰۰ در حدود ۲۳ درصد بوده که این رقم در سال ۲۰۰۵ به حدود ۲۵ درصد بوده و در سال ۲۰۱۰ در حدود ۲۷ درصد بوده است؛ به طور کلی، می‌توان گفت که تهران در طی سالهای مورد بررسی در حدود یک چهارم از تولید ناخالص کشور را داشته که بیانگر نقش برجسته تهران در اقتصاد ملی می‌باشد. تولید ناخالص داخلی استانبول در سال ۲۰۰۰، حدود ۲۱ درصد و در سال ۲۰۰۵، حدود ۲۳ درصد و در سال ۲۰۱۰، حدود ۱۹ درصد بوده است که این میزان حدود یک پنجم از کل کشور ترکیه است. در مقایسه، تهران نقش برجسته‌تری را در اقتصاد ملی ایران با توجه به تولید ناخالص داخلی داشته است. کلانشهر استانبول با ویژگی‌ها و مشخصات جدید سیاسی و دارا بودن شاخص‌های مراکز مالی عمده، دفاتر مرکزی *TNC*، مؤسسات بین‌المللی، اندازه جمعیتی و غیره... تحت تأثیر فرآیند جهانی شدن قرار دارد.

بر اساس سند طرح جامع تهران ۱۴۰۴، ایران می‌بایست در مقام یکی از بازیگران تأثیرگذار در اقتصاد جهانی قرار گیرد، از آنجایی که تهران به عنوان موتور پیشرفت کشور و هم‌چنین قرار گرفتن در نقطه پیوند بین مناطق مختلف جهان از شرایط، موقعیت و توانمندی‌های بسیاری برخوردار است که در صورت اتخاذ تدابیر و سیاست‌های درست و برنامه‌ریزی شده قادر خواهد بود بسیاری از مشکلات موجود بر سر راه فرآیند توسعه اقتصادی کشور را بر طرف نماید. که در این مسیر از جمله عوامل تأثیر گذار بیرونی وجود کلانشهرهایی است که در حال حاضر عملکرد و نقش تهران را در سطح جهانی ایفا می‌کنند. در این رابطه استانبول مهم‌ترین رقیب تهران محسوب می‌شود؛ لذا، پژوهش حاضر بر آن است به چگونگی عملکرد کلانشهرهای تهران و استانبول (به عنوان رقیب منطقه‌ای تهران) در فرآیند جهانی شدن اقتصاد با توجه به شاخص‌های مورد نظر بپردازد. بدین منظور سؤالهای پژوهش به شرح زیر مطرح می‌شود:

- عملکردهای اقتصادی کلانشهر تهران و استانبول در فرآیند جهانی شدن چگونه است؟

- عملکرد اقتصادی استانبول در فرآیند جهانی شدن برتر از تهران بوده است.

پیشینه نظری تحقیق:

لونت در سال (۲۰۰۳) در مقاله‌ای با عنوان جهانی شدن و استراتژی توسعه استانبول معتقد می‌باشد که کلانشهر استانبول وارد فرآیند جهانی شدن شده است این پدیده در بخش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و بخش خدمات بیشتر نمود پیدا کرده است (Levent, 2003) سرور و دیگران، در مقاله‌ای با عنوان "جهانی شدن اقتصاد و چالش پایداری در منطقه کلانشهری تهران" با تأکید بر دو شاخص سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و حجم تجارت خارجی به مقایسه کلانشهرهای تهران، استانبول، سئول، جاکارتا و شانگهای پرداخته‌اند. نتایج پژوهش گویای سهم بسیار کم‌رنگ منطقه کلانشهری تهران در رابطه با شاخص‌های مورد نظر بوده است (Sarvar et al, 2010). سلیمانی و دیگران، در مقاله‌ای با عنوان "بررسی تمرکز و عدم تمرکز نموده‌های جهانی شدن در کلانشهرهای کشورهای در حال توسعه مورد شناسی تهران" کلانشهرهای کشورهای پیشرفته و در حال توسعه را با توجه به شاخص‌های سرعت و تعداد کاربران اینترنت و بانک‌های خارجی مورد بررسی قرار داده‌اند. نتیجه تحقیق حاکی از آن است که تهران از نظر شاخص‌های مورد نظر در رده‌های پایین‌تری قرار گرفته است (2012, Nazariyan & Soleymani). محمدی و دیگران، در مقاله‌ای با عنوان "جغرافیای شرکتی خدمات پشتیبان تولید پژوهش موردی کلانشهر تهران" به این نتیجه رسیده‌اند که کلانشهر تهران از نظر پیوندهای جهانی به واسطه *APS* از جایگاه ضعیفی

برخوردار است و در حال حاضر شهر جهانی محسوب نمی‌شود (Mohammadi et al, 2012). شماعی و دیگران، در مقاله-ای با عنوان "جهانی شدن و شهرهای اسلامی خاورمیانه" پس از دسته بندی و بیان موقعیت کلانشهرهای خاورمیانه در شبکه شهرهای جهانی به بررسی پیشینه این کلانشهرها پرداخته و با توجه به سابقه تاریخی کلانشهرها، نقش آفرینی آنها را در شبکه شهرهای جهانی را ناتوان ارزیابی نموده‌اند. از جمله دلایل این امر، عدم وجود نهادهای مدنی، استعمار و ماهیت رانتهای دولتهای منطقه معرفی شده است (Shamai et al, 2014). حاتمی نژاد و دیگران، در مقاله‌ای با عنوان تحلیل مکانی و کارکردی خدمات پشتیبان تولید در کلانشهر تهران با تأکید بر خدمات بیمه به بررسی این خدمات در کلانشهر تهران پرداخته‌اند. آنها معتقدند که کلانشهر تهران را از نظر خدمات شرکت‌های بیمه در پیوند ضعیفی با شبکه‌های شهرهای جهانی قرار دارد (Hatami Nezhad et al, 2014). پژوهش حاضر با در نظر گرفتن شاخص‌های جهانی شدن اقتصاد سعی نموده کلانشهر تهران را با همتهای خود یعنی استان‌بول مورد ارزیابی قرار دهد و علل موفقیت استان‌بول را نسبت به تهران بیان نماید؛ علاوه بر آن؛ عملکرد کلانشهرهای مورد مطالعه، با توجه به زمینه‌های اقتصادی، سیاسی و مدیریتی در بازه زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۲ صورت گرفته است.

جهانی شدن پدیده نوینی نمی‌باشد. آنچه جدید است، سرعت، مقیاس، دامنه و پیچیدگی ارتباطات جهانی امروز است (Global Report On Human Settlements, 2001:7). مانوئل کاستلز در کتاب عصر اطلاعات، جهانی شدن را نوعی ظهور اطلاعات می‌داند که در ادامه حرکت سرمایه‌داری، پهنه اقتصاد جامعه و فرهنگ را در بر می‌گیرد (Castells, 2001: 40). دیوید هاروی جهانی شدن را فشردگی زمان و مکان معرفی می‌کند. نظریه پردازی همچون یونگ کیم و جان شورت معتقدند که جهانی شدن بیشتر در زمینه‌های مالی، خدمات و ارتباط از راه دور، توسعه یافته است. از میان ابعاد مربوط به جهانی شدن، جهانی شدن اقتصاد ملموس‌ترین و فراگیرترین قلمرو را در ذهنیت همگان تشکیل داده است. این فرآیند به تشدید جریان کالا، خدمات، اطلاعات، سرمایه‌گذاری و عوامل تولید در سطح بین‌المللی دلالت دارد که منجر به یکپارچگی اقتصادی جهان می‌شود (Hakimain, 1998: 3-5). مطالعه تأثیرات جهانی شدن بر شهرها موجب شکل گرفتن نظریه جدیدی در چند دهه اخیر در مطالعات شهری شد که از آن به عنوان نظریه "شهر جهانی" نام برده می‌شود. این نظریه مبتنی بر شناخت تأثیرات جهانی شدن بر شهرها و نقش آفرینی آنها در این فرآیند است (Pourahmad, et al, 2011:30). نظریه شهر جهانی متشکل از مباحث و فرضیاتی برای تبیین روابط بین جهانی شدن و شهر و نحوه‌ی مواجهه شهرها با جهانی شدن در دهه‌های اخیر است (Banifatemeh and Bvdaqy, 2014: 2).

حال؛ شهرهای جهانی را براساس نقش‌های چندگانه از جمله مرکز تجاری ملی و بین‌المللی، مرکز جمع‌آوری و انتشار اطلاعات و ... تعریف می‌کند (Hall, 1996:41). فریدمن؛ در سال ۱۹۸۶ در مقاله‌ی فرضیات شهر جهانی، به رابطه سازمان تقسیم کار بین‌المللی جدید و تأثیرپذیری شهرها از نظام اقتصادی با توجه به هفت فرضیه پرداخته است و شهرهایی را که وارد شبکه شهرهای جهانی می‌شوند را به عنوان "نقاط کانونی" در اقتصاد جهانی نام می‌برد (Friedman, 1986:317). ساسن؛ در تبیین رابطه بین شهرها و جهانی شدن معتقد است که در دروان جهانی شدن نه تنها از اهمیت شهرها کاسته نشده است؛ بلکه، نقش‌های جدیدی برای تداوم حیات و کمک به جهانی شدن ایفا می‌کنند (Sassen, 2005: 28-30). اسمیت؛ معتقد است که شهرهای جهانی در نظام اقتصاد پست مدرن محل مبادلات سرمایه بین‌المللی، دفتر شرکت‌های چندملیتی، مؤسسات فراملی و دفاتر مرکزی شرکت‌های خدمات تولیدی پیشرفته جهانی در بخش‌هایی نظیر حسابداری، تبلیغات، بانکداری، بیمه و قانون هستند (Smith, 2005:172). تیلور؛ شهرهایی را که بتوانند وارد شبکه اقتصاد جهانی شوند به عنوان مراکز خدمات جهانی، برای فراهم آوردن نیازهای مالی و تجارت تلقی می‌کند (Taylor, 2010). حضور شرکت‌های مالی، شرکت در معاملات بورس جهانی، رواج معاملات الکترونیک و شبکه اینترنتی، گرایش شدید به سوی شرکت‌هایی که عمدتاً مدیریت تولید می‌کنند و نه تولید، از ویژگی شهرهای جهانی می‌باشد (Sarver, 2008:125-126)؛ بنابراین، شهرهای جهانی به عنوان

¹ - Focal Point.

الگوی جدید شبکه شهری در فرآیند جهانی شدن اقتصاد از مراکز اصلی تبادل امور مالی، تولیدات، ارتباطات و خدمات پیشرفته (APS^۱) در اقتصاد جهانی می‌باشند.

روش تحقیق:

روش تحقیق توصیفی - تحلیلی می‌باشد. ابتدا مباحثی در رابطه با جهانی شدن اقتصاد مطرح و سپس جهت مقایسه عملکرد کلانشهرهای تهران و استانبول در زمینه جهانی شدن اقتصاد شاخص‌های مورد نظر بیان شده است. در این راستا از شاخص‌های اقتصادی دفتر مشاوره بین‌المللی کرنی^۲، و شورای امور جهانی شیکاگو^۳، مجله آمریکایی سیاست خارجی، شاخص‌های گروه مطالعه جهانی شدن و جهانشهرها^۴ (GaWC)، شاخص‌های آکاد^۵ (OECD) که به ارزیابی و سنجش دو شاخص حجم تجارت و سرمایه‌گذاری مستقیم از بعد اقتصادی در کشورها بر اساس استاندارد جهانی و رده بندی کشورها می‌پردازد، استفاده شده است. همچنین نگارندگان از شاخص جهانی شدن اقتصادی^۶ (KOF) که یک شاخص جامع و ترکیبی است، بهره گرفته‌اند. سنجش استنباطی شاخص‌های پژوهش به دلیل مستقل بودن نمونه‌های مورد مطالعه، با استفاده از آزمون T دو نمونه‌ای مستقل صورت گرفته است.

جدول ۱- شاخص‌های سنجش جهانی شدن اقتصاد از نظرموسسات و دفتر مشاوره بین‌المللی

مجله سیاست خارجی و دفتر مشاوره بین‌المللی کرنی و شورای امور جهانی شیکاگو (GCI ^۳)	(۱) حجم تجارت خارجی (FDI ^۲) سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی؛ (۳) توریسم و سفرهای خارجی؛ (۴) تعداد کاربران اینترنت،
موسسه اقتصادی KOF	(۱) حجم تجارت خارجی (۲) سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، محدودیت بر سر تجارت و سرمایه؛
گروه مطالعات جهانی شدن و جهانشهرها (GaWC)	(۱) حجم تجارت خارجی (۲) سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (۳) ظرفیت فرودگاه‌های بین‌المللی در جابه جایی مسافران بین‌المللی (۴) خدمات پشتیبان تولید (APS ^۸) (بانک‌های خارجی و شعبات آنها، موسسات بین‌المللی در زمینه حسابداری، تبلیغات، مالی و حقوقی)؛
شاخص‌های سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (آکاد OECD)	(۱) سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (۲) فعالیت‌های شرکت‌های چند ملیتی و فناوری اطلاعات و ارتباطات؛

منبع: نتایج مطالعات نگارندگان، ۱۳۹۴.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها:

حجم تجارت خارجی: با توجه به نقش برجسته کلانشهرهای تهران و استانبول در اقتصاد ملی و بازتاب و نمود سیاست‌های اقتصادی کشورهای ایران و ترکیه در این کلانشهرها ابتدا اشاره‌ای به سیاست‌های اقتصادی می‌شود. اقتصاد ترکیه در اوایل دهه ۱۹۸۰ با اتخاذ اصلاحات عمده از محور صنعتی شدن به سمت آزادسازی تجارت حرکت کرده و با اتکا به کمک‌های بین‌المللی با شعار «توسعه بر مبنای استقرای» در مسیر جدیدی قرار گرفت. سیاست تسعیر آزاد لیر (۱۹۸۲)، پیوستن به اتحادیه اروپا (۱۹۹۹) موجب شد که این کشور مرحله دوم اصلاحات اقتصادی یعنی «برنامه ضد تورمی مبنی بر نرخ تسعیر و رفرم ساختاری» را اجرا نماید. این سیاست‌ها به نوبه خود بر حجم تجارت خارجی تأثیر گذاشت و بازخورد مثبت آن در اقتصاد ترکیه

^۱ - Advanced Producer Services.

^۲ - A.T Kearny.(2014), "Global Cities, Present and Future , Global Cities Index 2014 and Emerging Cities Outlook "in http://www.atkearney.com/research_studies/global-cities-index

^۳ - Globalization and World Cities. www.lboro.ac.uk

^۴ - Organization for Economic Co-operation and Development. www.oecd.org

^۵ - واژه KOF عنوان یک موسسه اقتصادی در سوئیس است که در قسمت فدرال تکنولوژی دانشگاه ETH در گروه‌های مدیریت، فناوری و اقتصاد فعالیت می‌کند

^۶ - Global City Index

^۷ - Foreign Direct Investment.

^۸ - Advanced Producer Services.

نمایان گردید. ترکیه همچنین با دیگر برنامه‌های اقتصادی خود از جمله نقشه راه (۲۰۰۷-۲۰۱۳)، به سرعت بر رشد اقتصادی خود افزود (Soltani, and Begdeli, 2007:97-101). تبیین رشد سریع اقتصادی ترکیه در یک دهه اخیر از زوایای مختلفی قابل بررسی است. اما در اغلب این تحلیل‌ها یک نکته مشترک قابل مشاهده است، پیگیری سیاست‌های اقتصادی لیبرال در ترکیب با اصلاحات دموکراتیک، مهم‌ترین نقش را در ارتقای موقعیت ترکیه به شانزدهمین اقتصاد جهان ایفا نموده و همین امر زمینه پیوند این کشور را با اقتصاد جهانی فراهم کرده است (Turan, I. 2011: 56). این در حالی است که رویکردهای اقتصادی در کشور ایران به ویژه در دولت نهم و دهم به شدت تحت تأثیر سیاست‌های تنش‌زایی بین‌المللی و نتیجه آن تحریم‌های اقتصادی و انزوای ایران در رابطه با اقتصاد جهانی بوده است؛ بنابراین، رویکرد اقتصادی ایران شامل تجارت انرژی با کشورهای در حال توسعه به عنوان ابزاری برای مهار تبعات حاصل از بحران اتمی و پیوستن به سازمان‌های اقتصادی همچون شانگهای و سرمایه‌گذاری در سازمان‌های منطقه‌ای از طریق به کارگیری منابع انرژی کشور بود (Foreign Policy Strategies, 2014:339-345).

با توجه به جدول شماره دو ارزش صادرات تهران از سال ۲۰۰۵ تا پایان ۲۰۱۲ بجز سال ۲۰۰۸ روند افزایشی داشته و در این رابطه بیشترین رشد صادرات مربوط به سال ۲۰۱۲ (با نرخ ۲۵/۸ درصد) نسبت به سال قبل بوده است. واردات گمرکات تهران در سال ۲۰۰۷ به دلیل شرایط نامناسب اقتصادی و در سال ۲۰۱۲ به دلیل اوج تحریم‌های بین‌المللی، از نظر دلاری دارای رشد منفی بوده است و در بقیه‌ی سال‌ها رشد واردات مثبت بوده است. در استانبول از سال ۲۰۰۴ میزان صادرات به طرز چشم‌گیری افزایش یافته است. تا سال ۲۰۰۸ صادرات به موازات واردات بصورت پیوسته ادامه داشته است اما در سال ۲۰۱۲ کاهش ۵ درصدی واردات را شاهد بوده‌ایم و میزان صادرات آن رویه افزایش بوده که این میزان بالغ بر ۵۰/۲ درصد از کل صادرات ترکیه بوده است. سهم استانبول از واردات در سال ۲۰۰۳ بالغ بر ۵۹/۷ درصد، در سال ۲۰۰۴ بالغ بر ۶۲/۴ درصد را نشان می‌دهد که این رقم در سال ۲۰۱۲ کاهش یافته و به میزان ۵۰/۷ درصد از کل واردات کشور ترکیه رسیده است.

جدول ۲- حجم تجارت خارجی تهران و استانبول (میلیون دلار)

سال	صادرات تهران	واردات تهران	صادرات استانبول	واردات استانبول
۲۰۰۳	۱۱۴۳	۵۳۲۴	۲۷۶۰۰	۴۱۴۰۲
۲۰۰۴	۱۲۲۷	۶۳۵۹	۳۶۸۳۴	۶۰۸۱۷
۲۰۰۵	۱۰۸۳	۲۷۷۶۰	۴۱۷۱۶	۷۰۱۳۶
۲۰۰۶	۱۲۴۰	۲۹۹۷۵	۴۷۰۱۲	۸۱۲۶۴
۲۰۰۷	۱۲۸۶	۲۱۴۷	۵۹۶۴۵	۹۸۹۷۷
۲۰۰۸	۱۲۵۲	۳۷۲۰	۷۳۵۰۴	۱۱۱۳۱۱
۲۰۰۹	۱۳۰۱	۴۳۶۴	۵۵۵۳۹	۷۸۷۵۶
۲۰۱۰	۱۶۲۵	۴۹۱۵	۵۳۱۳۴	۹۸۴۳۶
۲۰۱۱	۱۹۰۳	۵۹۷۷	۶۱۵۳۳	۱۲۳۹۲۵
۲۰۱۲	۲۳۹۵	۴۹۳۸	۷۶۶۶۴	۱۱۹۶۰۴

Source: Organization of Economic Affairs and Finance of Tehran, 2013:24 & TUİK (Dönemsel İstatistik Verileri) Ekonomik Rapor 2012 Yilinda Türkiye Ve 2013: 234.

علاوه بر نبود پتانسیل‌های قوی برای جلوگیری از خام‌فروشی و اقتصاد تک محصولی (متکی بر درآمد نفت) با ارزش مبادلاتی کم، کیفیت نامناسب زیرساخت‌های تجاری، عدم سهولت انجام حمل‌ونقل با قیمت رقابتی، ظرفیت و کیفیت خدمات از موارد بسیار مهم برای کاهش حجم تجارت خارجی تهران در مقایسه با استانبول است. این در حالی است که عملکرد استانبول در بخش حجم تجارت خارجی به دلیل سیاست‌های انعطاف‌پذیر اقتصادی در مقابل بحران‌های جهانی و پویایی بخش خصوصی و نیروی کار ماهر و نیز جذابیت بازار استانبول به واسطه موقعیت کلیدی در منطقه و از طرفی تنوع بازارهای صادرات منطقه-ای (خاورمیانه)، بانکداری تجدید ساختار شده نسبت به تهران بهتر بوده است.

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI):

ترکیه با آزادسازی‌های بیشتر در سیاست‌های ملی، باعث زمینه سازی قانونی و مقرراتی مساعدی برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور شده است. از آنجایی که استانبول به عنوان دروازه ورودی ترکیه به جهانی شدن می‌باشد، زمینه را جهت جذب سرمایه مستقیم خارجی فراهم نموده است؛ در این راستا، اقدامات استانبول شامل حذف قواعد مربوط به ورود به بازار و مالکیت خارجی، بهبود ملاک‌های برخورد با بنگاه‌های خارجی و تسهیل کار بازار بوده است. تهران در کنار تمام مشکلات و موانع موجود در زمینه جذب سرمایه‌گذاری خارجی، به علت شرایط و موقعیت ویژه‌ای که از لحاظ جغرافیایی و تراکم جمعیتی و واحدهای صنعتی و ملاحظات زیست‌محیطی دارد، محدودیت‌های خاص مربوط به خود را نیز شامل می‌شود که از آن جمله می‌توان به محدودیت‌های منابع طبیعی، منع استقرار صنایع در شعاع ۱۲۰ کیلومتری تهران، ساختار جذب سرمایه-گذاری خارجی به روش *FDI*، وضع تحریم‌های اقتصادی و محدودیت‌های نقل و انتقال ارز از مبادی رسمی و مشکلات ناشی از شناسایی و ثبت سرمایه‌های خارجی وارده خارج از پوشش قانون، تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی، اشاره کرد. این موارد سبب گردیده سهم تهران در جذب سرمایه‌گذاری خارجی کشور از ۹ درصد (در سال ۲۰۰۷) به ۳ درصد (در سال ۲۰۱۱) کاهش یابد. روند کاهش سرمایه‌گذاری در سال ۲۰۰۹ محسوس است (به دلیل شرایط سیاسی کشور)؛ از دیگر سو، استانبول در زمینه جذب سرمایه‌گذاری خارجی روند رو به رشدی داشته است. بیشترین تغییرات در سال ۲۰۰۶ (با ۱۰۱ درصد تغییر نسبت به سال قبل) و بیشترین میزان جذب در سال ۲۰۰۷ بوده است.

جدول ۳- جذب میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (میلیون دلار)

سال	۲۰۰۰	۲۰۰۱	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲
تهران	۳۴	۴۸	۱۸	۱۹۱	۱۲۸	۵۰۲	۱۴۳	۱۱۷	۱۳۱	۲۹	۱۱۱	۱۳۵	۱۱۸
استانبول	۳۶۸	۵۸۶	۷۵۷	۱۱۹۱	۱۹۴۹	۷۰۲۰	۱۴۱۲۹	۱۵۵۲۹	۱۳۸۳۲	۶۰۶۴	۶۳۲۶	۱۱۲۳۲	۹۱۱۲

Source: *The Economic Aspect Tehran Province, 2013:52 & TÜİK Ekonomik Rapor 2012 & Yilinda Türkiye Ve İlkay Çapraz, 2013:237-239. 2013:236*

تعداد شرکت‌ها با سرمایه خارجی:

از دید کارشناسان اقتصاد خارجی، نمود عینی شکل جهانی شدن اقتصاد در ادغام و بزرگ‌تر شدن شرکت‌های فراملیتی نمایان است. گستردگی فعالیت این شرکت‌ها به حدی است که اکنون حدود نیمی از ۱۰۰ اقتصاد بزرگ جهان را در بر می‌گیرد (World Investment Report 2013:78). تعداد شرکت‌های خارجی در کلانشهر تهران با توجه به جدول شماره چهار رو به کاهش است، در حالی که تعداد این شرکت‌ها در استانبول افزایش چشم‌گیری داشته است.

جدول ۴- تعداد شرکت‌ها با سرمایه‌ی خارجی

شرکت‌های خارجی	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲
تهران	۴۱۷	۴۱۵	۳۴۶	۳۳۷	۳۶۱	۳۹۱	۴۰۰
استانبول	۱۳۲۰۰	۱۴۱۳۰	۱۴۳۳۷	۱۳۲۲۲	۱۲۴۳۸	۱۴۰۰۰	۱۶۵۱۶

Source: *Complete information about the city of Tehran, 2011:189 & Uluslararası İğruda Yatırım Verileri Bülteni Şubat, 2012:267.*

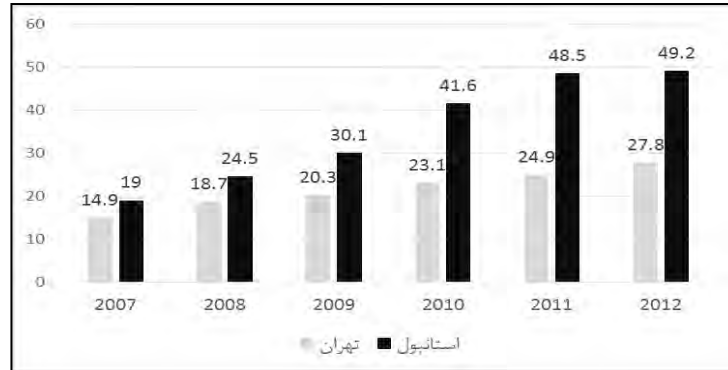
شرکت‌های خارجی در جغرافیای کلانشهر تهران حضور کمتری دارند و اندک شرکت‌های موجود در تهران نیز نتوانسته‌اند به دلایل قانونی و مسائل سیاسی و بین‌المللی از فرصت‌های جهانی شدن اقتصاد به سود کلانشهر استفاده نمایند. بسیاری از شرکت‌ها در سال‌های اخیر به دلیل تحریم‌های بین‌المللی، شعبات رسمی در تهران ندارند و در نتیجه این شعبات در شهرهایی همانند استانبول و دبی، منامه و دیگر شهرهای جهانی دایر شده‌اند.

ضریب نفوذ اینترنت:

در طول شش سال گذشته (۲۰۱۲-۲۰۰۷) هر دو کلانشهر تهران و استانبول در زمینه نفوذ اینترنت به روند صعودی خود ادامه داده‌اند اما همانند سایر شاخص‌های جهانی شدن اقتصاد، استانبول از عملکرد بهتری برخوردار بوده است به گونه‌ای که در سال ۲۰۱۲ در حدود نیمی از جمعیت استانبول به اینترنت دسترسی مستقیم داشته‌اند. ذکر این نکته ضروری است که آمار

مربوط به ضریب نفوذ اینترنت در تهران شامل تمامی افرادی می‌شود که در یک سال گذشته حداقل یک بار به اینترنت دسترسی داشته‌اند در حالی که طبق تعریف وزارت ارتباطات ترکیه، آمار فوق شامل تمام افرادی است که در طول یک سال به صورت متوالی از اینترنت استفاده می‌کنند.

نمودار ۱- ضریب نفوذ اینترنت در کلانشهرهای تهران و استانبول (بر حسب درصد)

منابع: مرکز آمار ترکیه- www.statistics.tehran.ir/statistics - www.internetworldstats.com

[Www.services1.tehran.ir](http://www.services1.tehran.ir)

به طور کلی ضریب نفوذ اینترنت در کلانشهرهای استانبول و تهران در سطح متوسطی قرار دارد. این در حالی است که، متوسط ضریب نفوذ اینترنت در کشورهای توسعه یافته بالاتر از ۸۰ درصد می‌باشد.

شبکه خطوط هوایی:

کلانشهر تهران با دارا بودن موقعیت جغرافیایی و ژئوپلیتیکی، می‌تواند به شبکه محوری ترافیک هوایی بین‌المللی در منطقه تبدیل شود. اما با وجود داشتن ظرفیت‌های مناسب، در این زمینه نقش منفعلی را ایفا می‌نماید. در جدول شماره پنج میزان عملکرد فرودگاه‌های کلانشهر تهران و استانبول بیان شده است.

جدول ۵- میزان جابه‌جایی مسافر توسط فرودگاه‌های کلانشهرهای تهران و استانبول

جمع کل (میلیون نفر)			امام خمینی (میلیون نفر)			مهرآباد (میلیون نفر)			
کل	خارجی	داخلی	کل	خارجی	داخلی (هزار)	کل	خارجی (هزار)	داخلی	سال
۱۷/۱۹	۵۰/۸۹	۱۲/۱۱	۴/۶۱	۴/۶۰	۲/۳۱۳	۱۲/۵	۴۸۰	۱۲	۲۰۱۰
۱۸	۵۴/۹۵	۱۲/۵۱	۴/۷۳	۴/۷۲	۱/۳۰۱	۱۳/۲	۷۶۶	۱۲/۵	۲۰۱۱
۱۷/۵۲	۵۰/۶۹	۱۲/۴۴	۴/۴۵	۴/۴۴	۱/۸۹۳	۱۳	۶۲۵	۱۲/۴	۲۰۱۲
جمع کل			آتاتورک			سایه‌ها هوایمایی			
۴۳/۳	۲۴	۱۹/۳	۳۲/۱	۲۰/۳	۱۱/۸	۱۱/۲	۳/۷	۷/۵	۲۰۱۰
۵۰/۵	۲۸/۴	۲۲/۱	۳۷/۴	۲۴	۱۳/۴	۱۳/۱	۴/۴	۸/۷	۲۰۱۱
۵۹/۸	۳۴/۸	۲۵	۴۵/۱	۲۹/۸	۱۵/۳	۱۴/۷	۵	۹/۷	۲۰۱۲

Source: Statistical Yearbook of Air Transport in the year 2010, 2011, 2013 & DHMI, 2012:18

میزان جابجایی مسافر طبق جدول شماره ۵ در طی سال‌های (۲۰۱۰-۲۰۱۲) مورد ارزیابی قرار گرفته است. نتایج بررسی حاکی از آن است که بیشترین جابه‌جایی مسافر در فرودگاه‌های استانبول مربوط به پروازهای خارجی می‌باشد. البته ذکر این نکته ضروری است که پروازهای بین‌المللی در فرودگاه امام خمینی، بیشتر مربوط به پروازهای حجاج می‌باشد که خود رقم قابل توجهی از جابه‌جایی مسافران خارجی این فرودگاه را تشکیل می‌دهد. در بحث عملکرد ارتباطی بیشتر پروازهای خارجی مد نظر می‌باشد که در کل فرودگاه‌های استانبول با داشتن پروازهای خارجی زیاد و جابجایی ۳۴/۸ میلیون نفر و فرودگاه‌های تهران با داشتن ۵ میلیون نفر جابجایی مسافر به خارج از کشور در سال ۲۰۱۲ اختلاف آشکاری را در این زمینه نشان می‌دهد. مراکز خدمات پشتیبان تولید (APS):

در کلانشهر تهران فقط ۴۰ شعبه بانک خارجی وجود دارد که تعداد شعب بانک‌های انگلیس، ایتالیا و ژاپن به ترتیب بیشترین شعب بانکی را به خود اختصاص داده‌اند. در استانبول ۱۵ بانک خارجی و ۸ شعبه بانکی و ۲۷ دفتر نمایندگی وجود دارد که بانک صادرات ایران نمونه‌ای از آنها می‌باشد (www.mydestination.com/istanbul). در تهران دفاتر حسابرسی بین‌المللی وجود ندارد. در حال حاضر، معیار کار حسابرسان در ایران استانداردهای حسابداری داخلی می‌باشد و تابع استانداردهای بین‌المللی حسابداری نمی‌باشد. همسان‌سازی استانداردهای بین‌المللی در اقتصاد جهانی ضروری است. دست کم از جنبه نظری این توافق وجود دارد که داشتن مجموعه واحدی از استانداردها با کیفیت بالا به سود سرمایه‌گذاران است و از هزینه‌های اداری برای دستیابی به بازارهای سرمایه در سراسر جهان می‌کاهد و مقایسه‌پذیری و درک گزارشگری مالی را بهبود می‌بخشد و بکارگیری سرمایه در فراسوی مرزها را کارآتر می‌سازد. به همین دلیل مؤسسات حسابرسی خارجی در ایران زمینه فعالیت چندانی ندارند. استانبول با دارا بودن ۳۴ شرکت مشاوره مالی، مدیریتی و حسابرسی و داشتن ۲۰ شرکت حقوقی و وکلای بین‌المللی در این زمینه نیز عملکرد بهتری داشته است.

در نهایت جهت بررسی بیشتر عملکرد تهران و استانبول به نتایج مطالعات گروه جهانی شدن و جهان‌شهرها اشاره می‌شود و میزان رتبه این دو کلانشهر بیان می‌گردد. طبق آخرین رتبه بندی در سال ۲۰۱۲ تعداد ۴۵ شهر در سطح آلفا (از جمله لندن، نیویورک، هنگ کنگ، پاریس، توکیو، دوی) قرار داشته که استانبول در رده α بوده است، یعنی جزء شهرهای جهانی خیلی مهم که با مناطق عمده اقتصادی پیوند داشته و وارد اقتصاد جهانی شده‌اند (مطالعات گروه جهانی شدن و جهان‌شهرها ۲۰۱۲). در رده بندی سال ۲۰۱۲ استانبول که به عنوان یک کلانشهر منطقه‌ای در همسایگی تهران قرار دارد توانسته نسبت به سال ۲۰۰۰ که در گروه گاما قرار داشته به رتبه شهرهای آلفا صعود نماید. در صورتی که تهران در هیچکدام از این رده بندی‌ها جای نگرفته است.

تحلیل استنباطی شاخص‌های جهانی شدن اقتصاد:

جهت تحلیل استنباطی شاخص‌های جهانی شدن اقتصاد بین دو کلانشهر تهران و استانبول از آزمون مقایسه‌ای T دو نمونه-ای مستقل استفاده شده است. (جدول شماره ۶).

جدول ۶- نتایج آزمون T -Test دونمونه‌ای مستقل

شاخص‌های پژوهش	مقداره F	مقداره t	درجه آزادی	سطح معناداری	پایین‌ترین	بالا‌ترین
واردات	۲۶/۶۴۵	-۱۰/۳۰۱	۱۸	۰/۰۰۰	-۱/۰۴۷	-۶۹۲۷۰/۴۳
صادرات	۱/۵۷۳	-۷/۴۳۵	۱۸	۰/۰۰۰	-۵۶۱۶۴/۵۱	-۳۱۴۱۵/۸۸
سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	۳۳/۹۵۲	-۴/۲۷۶	۲۴	۰/۰۰۰	-۹۸۵۳/۱۲	-۳۴۳۷/۶۴
ضریب نفوذ اینترنت	۱۲/۹۴۲	-۲/۵۰۰	۱۰	۰/۰۳۱	-۲۶/۲۲	-۱/۵۰
تعداد شرکت‌های خارجی	۶/۳۸۶	-۲۷/۶۶۰	۱۲	۰/۰۰۰	-۱۴۶۶۷/۶	-۱۲۵۲۵/۵۳
عملکرد شبکه‌ی هوایی	۵/۲۵۳	-۷/۶۲۶	۴	۰/۰۰۲	-۳۲/۶۴	-۱۵/۲۲

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۴.

نتایج این آزمون برای مقایسه شاخص حجم تجارت خارجی در دو قسمت واردات و صادرات است که P -مقدار آن صفر است و این بدان معناست که اختلاف بین واردات دو کلانشهر تهران و استانبول در بازه زمانی ۱۰ سال (۲۰۰۳ تا ۲۰۱۲) وجود دارد. مقدار T برابر ۱۰,۳۰۱- است که نشان‌دهنده‌ی بزرگ بودن حجم واردات استانبول نسبت به تهران می‌باشد. با یکسان بودن P -مقدار میزان T ۷,۴۳۵- برای صادرات نشانگر اختلاف معناداری بین صادرات دو کلانشهر تهران و استانبول می‌باشد که اختلاف بیشتر واردات، محسوس است. در دیگر شاخص‌ها نیز اختلاف معنادار آشکار است. بیشترین اختلاف در شاخص، تعداد شرکت‌های خارجی بین دو کلانشهر با مقدار ۲۷,۶۳۳- محاسبه شده است بعد از آن به ترتیب: حجم واردات با مقدار ۱۰,۳۰۱-، حجم صادرات ۷,۴۳۵-، میزان سرمایه‌گذاری خارجی با مقدار T ۴,۲۷۶-، جابه‌جایی مسافران با مقدار T ۷,۰۳۹-، و ضریب نفوذ اینترنت با مقدار T ۲,۵- بدست آمده است. که در تمامی شاخص‌های مورد بررسی عملکرد موفق استانبول نمایان است.

نتیجه‌گیری:

نتیجه مقایسه جایگاه کلانشهر تهران و استانبول حاکی از آن است که، تهران در هیچ یک از شاخص‌های جهانی شدن اقتصاد با استانبول قابل مقایسه نمی‌باشد. با توجه به فرضیه پژوهش مبنی بر عملکرد اقتصادی استانبول در فرآیند جهانی‌شدن، اقتصاد آن برتر از تهران بوده است. که جهت سنجش آن از آزمون *T-Test* استفاده و نتایج آن گویای برتری استانبول است. این برتری بیشتر در ارتباط با شرکت‌های خارجی مشهود است. در این پژوهش، بر خلاف سایر پژوهش‌های انجام شده در زمینه جهانی شدن اقتصاد به زمینه و ساختارهای اقتصادی و سیاسی کشور ایران و ترکیه و نمود آنها در کلانشهرهای مورد مطالعه پرداخته شده است. که عملکرد برتر استانبول را می‌توان به رویکردهای اقتصادی و سیاسی کشور ترکیه نسبت داد. ورود کلانشهر تهران به شبکه شهرهای جهانی به معنای حذف شهرهای دیگر در این شبکه نمی‌باشد؛ بلکه، باید نقش ویژه‌ای را با توجه به نقش‌های مکمل دیگر شهرها ایفا نماید؛ در این زمینه، استانبول نقش و عملکرد منطقه‌ای تهران را به خوبی در سطح جهانی ایفا می‌کند. با توجه به هدف پژوهش مبنی بر عملکرد این کلانشهرها در فرآیند جهانی‌شدن اقتصاد با مقایسه شاخص‌های مورد بررسی، نتیجه می‌گیریم که تهران با دارا بودن ظرفیت‌ها و توانمندی‌های بی‌نظیر خود به ویژه در بحث سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، مرکزیت هاب هوایی به دلایل سوء مدیریت، نبود قوانین روشن و موانع جذب در بخش جذب سرمایه خارجی و نبود زیرساخت‌های متناسب با شهرهای جهانی در مقابل استانبول با مدیریت شهری قابل قبول و سیاست‌های اقتصادی انعطاف پذیر (اقتصادی که پس از بحران به سرعت بازسازی و رونق می‌یابد) برای وارد شدن به فرآیند جهانی عملکرد ضعیف تری داشته است؛ بر این اساس، کلانشهر تهران کمترین تأثیرات را از شاخص‌های جهانی شدن اقتصاد پذیرفته و نتوانسته است به موازات سایر کلانشهرهای منطقه، به ویژه استانبول پیش رود. در نهایت می‌توان اظهار نمود که کلانشهر تهران، وارد فرآیند جهانی شدن اقتصاد نشده است.

References:

1. Banifatemeh Hussein, Bvdaqy, Ali, (2014), *Comparing Great City with Global City, urban Sociological Studies, Volume 4, Issue 13, Winter 2015, pp.: 1-26.*
2. Castells, Manuel (2001), *the economy, culture in the Information Age, translated by Ahmad Yqlyan, Ahmad Ateghyan, Tehran, publisher of Tarhe Noo.*
3. *Complete information about the city of Tehran, (2011) Available in.ketabesabz.com.*
4. DHMI (General Directorate of State Airports, Turkey): *2012 Annual Statistics Report (2012). DHMI Publication, Ankara, Turkey . pp: 11-19.*
5. Dhas, A. C and Jacqueline, H. M., (2008), *Impact of Globalization and Economic Reforms on Employment in India, MPRA Paper, No. 9597.*
6. Firdman. T (1998). *The restructuring of Jakarta metropolitan area a global city in Asia institute of technology, Bandung department of regional and city planning, jalan ganessa 10. Bandung 40132, Indonesia*
7. Friedman, J. (1986). "The World City Hypothesis", *Development and Change, No.17, Reprinted in P.Knox And P.*
8. *Foreign Policy Strategies For The Promotion Of The New International Economic Conditions (2014), Chamber Of Commerce, Industries, Mines And Agriculture Tehran, Project No. 33.*
9. Ghoorchi, M, Maliki, J. (2010), *Metropolitan's Competition in Trans – National Arenas Using Strategy Finding Tools, Volume, Page 163-182 pp.163-182.*
10. *Global Report on Human Settlements, Cities in a Globalizing World (2001), United Nations Centre for Human Settlements (Habitat), Translator Reza kheradmand, Tehran Urban Research & Planning Center, pp.1-269.*
11. Hakimian, H, (1998), *From East to West Asia, Lesson of Globalization Working Paper Series, No, 32. SOAS. University of London.pp:1-27.*
12. Hall, P. (1966). "Globalization and the World Cities", reprinted in Neil, Brenner (Eds), 2006, *The Global Cities Reader, Routledge.pp:28-44.*
13. Hatami Nezhad, Hossin & Mohammadi, Ali Reza & Pishgar, Elahe, (2014) *Spatial and Functional Analysis of Tehran APS with Emphasis on City Connection to World Cities*

- Network a Case study of Asia Insurance Broker Firms, Journal Of Human Geography Research Quarterly, Volume 46, Issue 2, Summer 2014, pp.: 237-25.*
14. Levent, Tüzin Baycan, (2003), *Globalization and Development Strategies for Istanbul: Regional Policies and Great Urban Transformation Projects, ISoCaRP Congress 2003, pp:1-18.*
 15. Lİlkay Çapraz, (2013), *EKONOMİK RAPOR 2012 YILINDA TÜRKİYE VE DÜNYA EKONOMİSİ, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi Müdürü.*
 16. Mohammadi, Alireza & Sarafi, Mozafar & Tavakoli Nia, Jamileh, (2012), *The Corporate Geography of Advanced Producer Services: A Case study of Tehran Metropolis, Volume 1, Issue 1, winter 2012, pp.: 23-39.*
 17. Özdemir, D (2002) .*The distribution of foreign direct investments in the service sector in Istanbul .Cities (4) 19.pp: 249-260.*
 18. *Organization of Economic Affairs and Finance of Tehran, A view of the economic situation during the years 2002 until 2013.*
 19. Purahmad, Ahmad & Gharekhlo Mehdi & Mosavi, Seros (2011),*A Study of Concepts and Indicators of the Global City Theory, BAGH-E NAZAR, Volume 8, Issue 16, Spring 2011, pp. 29-42*
 20. Sassen, S. (2005).*"The global city: Introducing a concept", Brown Journal of World Affairs, 11(2),pp: 27-43.*
 21. Sarver, H. (2008), *economic globalization and sustainable development case study metropolitan city of Tehran, PhD Thesis, University of Madras.*
 22. Sarvar, Hooshang & Pourtaheri, Mehdi & Parhizkar Akbar & Kazemyan Gholamreza (2010), *Economic Globalization and The Challenge Of Sustainability In Tehran Metropolitan Area, The Journal of Spatial Planning, Scientific Research Quarterly, Volume 14, Issue 2, Summer 1389, pp: 23-42.*
 23. Shamaï A, Movahed A, Mohammadian H, (2014) *Globalization and Islamic Cities of the Middle East, Geopolitics Quarterly, and Volume: 9, No 4, Winter 2014. PP: 107-124.*
 24. Soleymani Ali Reza & Asghar Nazariyan (2012) *A Study on Centralization and Decentralization of the Globalization factors in the Megalopolises of Developing countries (Case study of Tehran), Journal Of Geography and Regional urban Amayesh, Volume 2, Issue 3, Spring 2012, pp.: 1-16.*
 25. Smith. R.G. (2005) *Networking the City. Geography, 90(2).pp:172-176.*
 26. Soltani, Alireza, Begdeli, Alireza. (2007), *The Political Economy of Reform and Development in Turkey (2007-2000), Journal of Political Science and International Relations, First Year, Issue I, pp. 95-110.*
 27. *Statistical Yearbook of Air Transport in the year 2010, 2011, 2013, office of information technology and statistical surveys.*
 28. Taylor, P J (2010) *Competition and Cooperation between Cities in Globalization, in www.lboro.ac.uk/gawc.*
 29. *The Economic Aspect Tehran Province,(2013) Organization Economic Affairs and Finance Of Tehran Province, Economic Assistance, July 2013, Organization For Investment And Technical Assistance Of Iran.*
 30. TÜİK (2013), *(Dönemsel İstatistik Verileri) Economics RAPOR 2012 YILINDA TÜRKİYE VE 2013: 234. & http://www.treasury.gov.tr*
 31. Turan, Ilter: (2011). *Turkish Foreign Policy: Interplay between the Domestic and External. Washington D.C.: Carnegie Endornment for International Peace*
 32. *Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni Şubat (2012), T.C. Ekonomi Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü.*
 33. *World Investment Report 2013(UNCTAD): Global Value Chains: Investment and Trade for Development. http://unctad.org.*